

VIII J.J. ROUSSEAU

Rousseau a adus în atenția modernității teme care vor influența decisiv viața intelectuală în secolele ce i-au urmat:

- unitatea pierdută dintre umanitate și natură;
- proslăvirea sensibilității și inocenței și micșorarea meritelor intelectului.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712-1778) s-a născut la Geneva și nu a beneficiat de educația și învățătura oficială. Și-a pierdut mama la câteva zile de la naștere iar tatăl s-au l-a neglijat. În 1728 a părăsit Geneva pentru a călători și a studia, cunoscând în peregrinările sale a o serie de oameni influenți. În 1755 a publicat *Discurs asupra inegalității dintre oameni*, însă opera sa a atins punctul culminant în 1762 când a publicat un tratat despre educație, *Émile*, și apoi *Contractul social*. *Émile* a fost condamnat de autoritățile vremii, Rousseau a fugit la Neuchâtel, unde s-a pus sub protecția regelui Prusiei. În 1765 la invitația lui D. Hume a plecat în Anglia însă după mai multe neînțelegeri și certuri cu filosoful scoțian (Rousseau a crezut în mod nejustificat că Hume dorea să-l umilească și să-l insulte) s-a întors în Franța în 1767. A murit pe domeniul de la Ermenonville al Marchizului de Girardin. În ultimii ani ai vieții a scris despre viața lui personală celebrele *Confesiuni*, apărute postum și care descriu primii 53 de ani din viața gânditorului.

Una din cele mai des citate idei ale lui Rousseau se găsește în fraza care deschide primul capitol al *Contractului social*: „Omul se naște liber și pretutindeni este înlanțuit”. Lanțurile la care se referă Rousseau nu sunt cele ale unei guvernări despotice, ci ale oricărui regim legitim, iar preocuparea lui principală este să descopere o justificare pentru supunerea la acest gen de sclavie. El este socotit apărătorul unei atitudini care localizează virtutea în lucrurile naturale și pe „bunul sălbatic” (rudimentar, singur, fericit) drept ființa umană ideală. Ulterior a recunoscut avantajele și binefacerile societății civile și a considerat „lanțurile” acesteia ca fiind îndreptățite atâta vreme cât ea aplică ceea ce proclamă voința generală a oamenilor că este pentru adevăratul lor bine.

Teoriile de până la el descriau omul drept ființă socială care își exteriorizează esența supunându-se unei ordini sociale și trăind alături de semenii săi. Sufletul, personalitatea și individualitatea erau modelate de societate. Ce efecte are această modelare asupra omului, se întreabă Rousseau? Devine el astfel mai fericit?

Analizând omul în societate gânditorul constată care sunt modificările fundamentale care i-au afectat ființa originară: schimbări în constituția corporală; cunoștințe noi și foarte multe erori; inegalități politice și diferențe sociale; viața sentimentală tulburată, dominată de pasiuni; atmosfera morală confuză. Lucrurile nu au stat întotdeauna la fel. Adevărata natură umană trebuie căutată în starea inițială, naturală, primitivă a omului. La origine, prin natura sa omul nu este o ființă socială. Descriind omul stării naturale acest filosof impune atenției mitul bunului sălbatic în care identifică modelul naturii umane perfecte, dar iremediabil pierdute. Robinson Crusoe ar fi reactualizarea mai recentă a acestui mit.

„Omul natural este totul pentru sine; el reprezintă unitatea numerică, întregul absolut care nu se raportează decât la el însuși sau la semenul său. Omul civil nu este decât o unitate fracționară care se raportează la un numitor și a cărui valoare constă în raportul său cu întregul care este corpul social”.

J.J. ROUSSEAU - *Émile*

OMUL NATURAL

- este produs al naturii, ferit ca prin minune de falsificările sociale
- locuiește în sine însuși, nu vorbește dar nu are nici cunoștințe sau nevoi inutile
- este solitar, nu are legături cu semenii săi, e prea simplu pentru a fi cordial
 - se întoarce în sine, fără a da înapoi
- se așează pe sine în centru, este preocupat doar de propria lui conservare
 - urmează impulsurile propriilor sentimente și are un suflet tandru
 - dragostea de sine, pură de dilată într-o dragoste pentru semeni
- se supune doar inegalităților naturale (vârstă, sănătate, putere, inteligență)
 - existența sa este absolută, independentă, autarhică

OMUL CIVIL

- este produs (artificial) al falsei societăți
- iese mereu din sine, nu poate respira decât în afara sa
 - simte nevoia să se arate celorlalți, să facă paradă
 - se așează mereu „în față”
 - așează societatea în centru
 - îi detestă pe oamenii de care nu se poate lipsi
 - se supune inegalităților sociale
- existența sa este relativă, eul său s-a transferat în unitatea comună

OMUL ACTUAL

- este un amestec nepotrivit al tipurilor anterioare, contradictoriu și oscilant
- trecerea de la starea naturală la starea artificială a societății umane i-a alterat natura și l-a făcut nefericit

La Rousseau coexistă astfel două morale, morala omului natural și morala omului civil, fără ca acestea să se întretaie sau să fuzioneze. Prima este o morală a bunătății, cea de-a doua este o morală a virtuții (are o origine rațională). Cele două morale pe care le analizează se adresează celor două tipuri umane diametral opuse.

Care dintre cei doi este oare mai bun? Este absurd, consideră Rousseau să te întrebi așa ceva. Fiecare în felul său atinge un nivel de perfecțiune. Dacă am fi știut sau am fi putut să rămânem oameni naturali, nu ar fi fost necesar să devenim oameni civili. Ceea ce este natural are valoare în sine, este de ajuns să fie pentru a valora ceva. Artificialul, în schimb trebuie mereu să se justifice. Nu înseamnă însă că ar fi inferior naturalului. Se impune totuși să distingem artificiile bune de cele rele. În ultimul tip se includ cele care se greșesc pe ceea ce este natural, cele pe care le fabricăm numai pentru a remedia anumite stricăciuni, ele alterează însă echilibrul naturii. Sunt bune acele artificii care înlocuind integral naturalul lipsit de forță înlocuiesc domnia lui cu altă domnie. Răul nu constă nici în ceea ce este natural nici în ceea ce este artificial, ci în amestecul lor. Acest gânditor își informează contemporanii că nu mai sunt altceva decât acest amestec nepotrivit.

Omul prezentului este descris tot în *Émile*: „Mereu în contradicție cu el însuși, oscilând mereu între înclinațiile și îndatoririle sale, nu va mai fi niciodată nici om, nici cetățean, nu va mai fi bun nici pentru ele însuși, nici pentru alții”. Oamenii suferă pentru că s-au oprit la jumătatea drumului devenirii lor, că au făcut lucrurile numai pe jumătate. Suntem în societate, dar nu alcătuim cu adevărat o societate, nu am format o societate. Așteptăm de la societate doar profituri, beneficii, ne servim de ea fără a consimți să o servim. Omul s-a pervertit în contact cu societatea în care s-a rătăcit, aceasta i-a răpit inocența, l-a învățat să se prefacă și să mintă, să poarte măști de împrumut, să sacrifice esența pentru aparență. A făcut prea mult și în același timp nu a făcut destul; transformându-și exterioritatea într-un lucru esențial nu a reușit să iasă din sine. Dacă ar vrea să depășească această situație, să devină cu adevărat cetățean, nu va trebui să-și distrugă eul, căci atunci n-ar mai fi om ci doar un lucru, ci să-și schimbe eul, să considere întregul social ca pe adevăratul său eu, să-și transforme întreaga interioritate într-o exterioritate comunitară.

Dar nici morala naturală nu mai poate fi pentru noi Idealul, și nici morala socială care ar trebui să-i urmeze. Popoarele și-au pierdut șansa de a deveni libere. Nu vom reuși niciodată să edificăm adevărata Cetate, cea a *Contractului social* pentru că este deja prea târziu. Rousseau expune ce trebuie făcut unor oameni care nu mai pot

face nimic pentru că nu dispun de mijloacele necesare și nici de dorința de a face ceva. Teoria sa politică se va dovedi ca fiind în mod deliberat inaplicabilă. Totuși el oferă oamenilor de bună credință o soluție. În *Émile* propune un sistem educațional care să le permită să se bucure de cele două avantaje care par incompatibile pe care le oferă viața naturală și viața socială.

Pentru că nu poate realiza imposibilul, pentru că nu poți fi în același timp om și cetățean Émile își va putea păstra calitățile naturale fără să sufere prea mult, tot așa cum Rousseau a putut să trăiască printre oameni falși. Poate că nu va avea niciodată o patrie adevărată, dar cel puțin își va găsi o țară, el „sălbaticul sortit a fi locuitor al orașelor”.